

admitte, quos tu potes facere meliores! Mutuo ista sunt, et homines dum docent, discunt. Non est ergo quod te gloria publicandi ingenii producat in medium, ut recitare istis velis. Cui ergo, inquis, ista didicisti? Tibi didicisti. Democritus ait: Unus mihi pro populo est, et populus pro uno. Alius cum quaereretur ab illo, quo tanta diligentia artis spectaretur ab illo, quo tanta diligentia artis spectaretur ab paucissimos perventura: Satis, inquit, mihi sunt pauci, satis est unus, satis est nullus. Epicurus cum uni ex consoribus studiorum suorum scriberet: Hec, inquit, ego non multis, sed tibi; satis enim magnum alter alteri theatrum sumus. » Et *epistola* 8 « Secessi non tantum ab hominibus, sed etiam a rebus, et primum a meis. Durius tractandum est corpus, ne animo male pareat. Contemne omnia que supervacuis labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te præter animum nihil esse mirabile: cui magno nihil magnum est. » Nonne hæc aurea sunt? nonne quot contentiæ, tot margaritæ?

Qui ergo ad vitam solitariam vel monasticam a Deo vocatur, hæc solitudine jugiter gaudcant, vitamque angelorum agant in Dei laudibus, ac ea utantur non tantum ad suam, sed et ad aliorum salutem, orando, docendo, concionando, scribendo, etc., pro suo quisque talento. Non enim sibi solis sunt mali, sed et aliis. Atque ea est perfecta contemplatio, quæ in actionem dimanat; hæc enim illam fovet, oblectat, pericit et consummat. Qui vero ad vitam activam destinatur, subinde ad solitudinem hanc se recipiant, mentemque a curarum tumultu revocent, et se sibi reddant, ut interquiescat tam corpus, quam spiritus; utque errata sua multiplicia introspectant et corrigant; utque Deo se uniant, ab eoque ad cor loquente novum lumen, novas vires et animos hauriant, ad labores vite illius molestæ sustinendos, et difficultates omnes fortiter superandas, propter Ecclesie et reipublicæ publicum bonum.

Memorabilis hæc in re fuit Thomas a Kempis, auctor libri *De Imitatione Christi*, anno Domini 1444, qui inter fratres sui Ordinis occupatus, cum isque colloquens, quoties sentiebat cælestis sponsi vocem et inspirationem, se quasi sponsam ad colloquium evocantem, humiliter, sed libere fratribus valedicens et secedens, aiebat: « Charissimi fratres, oportet me secedere: est enim qui in cella me expectat. » Illico ergo in cellam se propiciens, devote instar Samuelis inquebat: « Loquere, Domine, quia audit servus tuus. » Ita habet ejus Vita a viro gravi ipsi cœvo conscripta. Lege cap. xx, lib. I, et videbis profunda ejus sensa de amore solitudinis et silentii, ac asseres eum in cella ex Dei instinctu hausisse illum cælestem spiritum, quem ipse cuique ejus libellum legenti jugiter exhalat et afflat. Denique Hugo de S. Victore, lib. IV *De Arca Noe*, cap. iv: « Scrutemur, ait, Scripturas, et inveniemus vix

aut nunquam Deum locutum fuisse in multitudine; sed quotiescumque innolescere voluit aliquis hominibus, non genibus et populis, sed vel singulis, vel admodum paucis, et a communi hominum frequentia segregatis, vel per nocturna silentia, vel in campis et solitudinibus, et montibus et vallibus se manifestavit. Sic locutus est cum Noe, cum Abraham, cum Isaac, cum Jacob, et Mose, Samuele, David et omnibus Prophetis. » Ac paulo post: « Quid est quod semper loquitur in secreto Deus, nisi quod nos ad secretum vocat? Et quid quod cum paucis loquitur, nisi ut nos colligat sive uniat? »

Et loquar ad cor ejus. — Sensus est primo, q. d. Loquar ei interius, non exterius: loquar ei in mente et voluntate, non in aere, ingendo ei suæ ingratitude et peccatorum pudorem, terrorem, odium, ac spem veniæ, et desiderium et amorem melloris vite; ut ad spondum nihil Deum penitens redeat.

Secundo, q. d. Cor ejus verbis meis mulecho, flectam, et ad me meique amorem et cultum convertam. Unde Leo Hebræus vertit: « Loquar in cor ejus » Hoc est quod ait *Ezech.* cap. xxxvi, 26: « Dabo vobis cor novum et spiritum novum. » Vide ibi dicta.

Tertio, ex Hebræo proprie vertas: *Loquar secundum cor*, id est affectum ejus, q. d. Alloquar eum blandis verbis et plenis consolatione, quasi sponsus sponsam ad me revertentem; quibus ejus cor, id est amorem et affectum, lactabo, ut precessit, mulecho, et ad me rapiam. Sicut Isaias cap. xl, vers. 2, ait: « Loquimini ad cor Jerusalem, » id est *consolamini eam*, ut precessit. Unde Syrus vertit, *demulecho cor illius*; Arabius: *Loquar in corde ejus, et detrimentum non ingreditur intellectum illius*, uti fit ab ananis carnalibus et fallacibus. Sic *Genes.* xxxiv, 3, de Sichem consolante Dinam a se violatam dicitur: « Tristemque delinivit blanditiis, » Hebræice, *locutus est ad cor puella*. Sic Booz consolatus est Ruth: « Et locutus est ad cor ejus, » *Ruth* ii, 13. Fecit hoc Deus Synagoge per Esdras, ut patet lib. II, cap. vii, 10, ubi Esdras legens populo legem, illi fienti dixit: « He, comedite pinguiam, et bibite mulsam, etc., quia sanctus dies Domini est, et nolite contristari; gaudium enim Domini est fortitudo nostra. » Sed maxime fecit id Ecclesie: pro Christum et Apostolos, presertim in Pentecoste mittendo Spiritum Sanctum quasi paraclitum, id est consolatorem fidelium; in quo, ut ait *Apostolus Rom.* viii: « Clamamus: Abba Pater. » Unde ipse hoc spiritu plenus et exsultans, in omnibus suis laboribus et tribulationibus jobabatur dicens: « Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. » Et cap. xii, 9: « Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi: propter quod placeo mihi in infir-

mitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. Cum enim infirmor, tunc potens sum. » Ita Deus eremitas in sua austeria vita, Magdalenam et penitentes in suis lacrymis, martyres in tormentis consolatus est; adeo ut illa omnibus epulis præferret. Hoc est quod ait Isaias cap. x, vers. 27: « Compulscet jugum a facie olei! » Vide ibi dicta.

Mystice, loquitur Deus ad cor sanctorum, qui se totos illi despondent, imo consecrant, dum student illi per omnia placere, illi jugiter inhære, cum illo ambulare et colloqui. His enim præsentem se sistit quasi sponsus, loquitur, erudit, consolatur: « Quo præsentem, » ait Richardus Victorinus in *Canticis* (explicans illud cap. iii, 4: *Paululum cum pertransissent eos, invenit quem diligebat animam*), « innovatur anima, et quasi ei adherens sentit interni gustus dulcedinem, intelligentiam spirituales, fidei illuminationem, spei augmentum, charitatis incrementum, compositionis affectum, justitiæ zelum, delectationem virtutum. Habet in oratione cum Deo familiare colloquium, audiri se sentiens, et plerumque exaudiri, facie ad faciem cum Deo loquens, et audiens quid loquatur in ea Dominus Deus, in oratione Deum cogens, et interdum convincens. » Ecce hæc loquitur ad cor sponsæ sponsus, facitque eam loqui, ut ei postulanti eadem largiatur.

Idem docet S. Bernardus serm. 57 et 58 in *Cant.*, ubi explicans illud: « En dilectus meus loquitur mihi: Surge, propera, amica mea, » ait Deum in anima devota loqui humilitatem, patientiam, fraternam charitatem, obedientiam, pacem, mortificationem vitiorum, compunctionem omnemque sanctimoniam. « Porro, inquit, hoc igne consumpta omni labe peccati, et rubigine vitiorum, si jam emundata ac serenata conscientia, sequatur subita quædam atque insolita latitudo mentis, et infusio luminis illuminantis intellectum, vel ad conscientiam Scripturarum, vel ad mysteriorum notitiam, quorum alterum propter nos oblectandos, alterum propter proximos edificandos reor dari, oculus procul dubio respicientis est iste, educens quasi lumen justitiæ tuam, et iudicium tuum tanquam meridiem. » Subdit sponsum hortari sponsam, id est viros perfectos ad regimen imperfectionum, ut ex eis vita exstirpent et virtutes inserant, dicendo: « Surge, propera, amica mea. » Idem, serm. 74: « Vivum, ait, et efficax est Dei verbum, moxque ut intus venit, expurgat dormitantem animam meam, movit et mollivit et vulneravit cor meum, quoniam durum lapideumque erat, et male sanum. Cepit quoque evellere et destruere, edificare et plantare, rigare arida, tenebrosa illuminare, clausa reservare, frigida inflammare, nec non et mittere prava in directa, et aspera in vias planas, ita ut benediceret anima mea Domino, et omnia que intra me sunt nomini sancto ejus. »

13. Et dabo ei vitiores ejus ex Eden loco. — Ita et Chaldeus, qui proinde in Hebræo legit cum Nostro כרמיהו *koremeha*, id est vitiores ejus. Jam aliis punctis legunt כרמיהו *kerameha*, id est vineas ejus: unde et Septuaginta vertunt, *possessiones ejus, q. d. Vineta que in terra Chanaan eodem loco, puta in solitudine, de qua precessit, incipiunt; queque Israelitis abstulerunt Assyrii, vers. 12, restitum eis ibidem.* Ita Vatablus, et mystice, per Christum restitit in eis gradium et dona Spiritus Sancti, qui est pignus hereditatis æternæ, *Ephes.* i, 23. Hæc enim sunt vineæ, quas fideles hic possident inchoate, sed plane possessuri sunt in cælo. Ita Arias. Verum eodem redit sensus, sive vineas legas, sive vitiores: ubi enim est vinea, ibi est et vititor, et vice versa. Quocirca Sanchez censet hic alludi ad ritus nuptiales, in quibus dos sponsæ data, erat dotalis ager: ita enim Deum hic suæ sponsæ, puta Synagoge, in dotem dare vineam fertilissimam Engaddi: illam enim vel eandem, vel vicinam esse valli Achor. Unde eo alludi *Cantic.* i, 43: « Dilectus meus in vineis Engaddi. » Et *Cantic.* viii, 11: « Vineam fuit pacificam in ea que habet populos; » hebræice, *in Baal hamon*. Idem enim videtur locus qui hic vocatur Vallis Achor, et ibi Engaddi, ac Baal hamon. Vallis Achor hic ergo præ cæteris Judææ locis meminit Osee, quia hæc vix velis prima dos a Deo data Synagoge, per quam quasi acceptis spem et arrhan totius Chanaanæ brevi possidenda.

Aptius tamen Noster legit, *koremeha*, id est vitiores ejus: vinea enim Dei erat olim Synagoga, nunc est Ecclesia, ut patet *Isaiæ* v, 7: « Vineam Domini exercituum domus Israel est. » Et *Matth.* xxi, 33, vitiores sunt Propheta et Apostoli. Unde Chaldeus vertit: *Constituum eis inde gubernatores ejus*. Sensus ergo est, q. d. Sicut olim vineæ meæ, id est Synagoge, puta Israeli exevit ex Ægypto dedi curatores et cultores, puta Mosem, Josue et Aaron; ita postea eadem redeunt ex Assyria et ex Babylone dabo similes, puta Esdras, Nehemiam, Aggeum, Malachiam, etc.; ac tempore Christi dabo ei Apostolos, Evangelistas, aliosque pastores et doctores, qui primi erunt « ex eodem loco, » puta oriundi ex Israele: eumque ac Moses, Esdras, etc.; nam postea eorum successores erunt alieni et peregrini, uti prædicit Isaias cap. lxi, 5, puta gentiles conversi ad Christum; cum scilicet Ecclesia per gentes sparsa et propagata fuerit. Hi ergo erunt vitiores maxime seduli et strenui, qui assidue Ecclesiam, puta fideles, custodiant, dirigant, corrigant, excitabunt, ut fructus honorum operum, quibus vitam æternam mereantur, profertant, perinde ac vitiores vineam solent plantare, dirigere, putare, ablaqueare, etc., ut aurum copiam proferat. Ita S. Hieronymus, Emmanuel, Mariana et passim. Moraliter discant hic pastores et prelati se esse vitiores suæ parochiæ vel dioceseos, illum-

que tanta cura et assiduitate excolere debere, quanta vinitor excolit vineam.

ET VALLEN ACHOR AD APERIENDAM SPEM. — Vallis Achor sita est iuxta Jericho: dicta est *Achor*, id est turbationis, eo quod Hebraeis duce Josue ingredientius terram promissam, ob sacrilegium Achan, ibidem Israel turbatus sit et cæsus ab hostibus. Nam Josue, cap. VII, 25, dixit ad Achan: « Quia turbasti nos, exturbet te Dominus in die hæc, indeque vocatum est nomen loci illius, Vallis Achor usque hodie. » Erat hæc vallis amœna, composita et fecunda, ut patet *Isaia* LXV, 10. Unde Israel ingrediens in Chanaan, in ea primum ex longa quadraginta annorum peregrinatione conquevit, seque refecit et recreavit.

Pro ad aperiendam spem, hebraice est *ad*, vel in ostium spei, ut vertit Vatablus, Pagninus, R. David et alii. Sic Latini dicunt, *aperire fores amicitiæ*, cum cui ad eam aditum vel occasionem præbent. Theodotus vertit: *Ad aperiendam ingressum*, id est *sustinentiam et expectationem ejus*. Hebraicum enim *אָחור* *teica* significat filium, lineam et extensionem, indeque per metaphoram longam spem et expectationem: spes enim est quasi linea, qua se animus sperantis ad rem speratam extendit et prolongat, dum ad eam sperando anhelat. Hoc spectasse videtur Chaldaeus dum vertit, *ad delicias animæ*. Anima enim, rem speratam adipiscens, ea deliciatur. Mirum est Septuaginta et Syrum vertere, *ad aperiendam intelligentiam*, vel, ut Syrus, *sensum suum*; quod tamen Theodoretus et Theophylactus congrue sic exponunt, *q. d.* Sicut ex peccata Achan et conturbatione Israel in valle Achor, ob furtum Achan, intellexit et didicit Israel timere Deum, ejusque plagas et vindictam; ita pariter ex captivitate Babilonica didicit eundem revereri, eique obedire; multo magis exinde christiani timere Christum, ejusque legi parent, ne in vallem Achor, id est turbationis et gehennæ, ubi nullus est ordo, sed sempiternus horror inhabitat, detrudantur, sicut Achan in valle Achor lapidatus et combustus est. Ita moraliter ex adversis eruditur anima, et devenit ad consolationem speratam.

Porro nostræ versionis multiplex est sensus. *Primo*, a Castro explicat, *q. d.* Sicut in valle fertilissima, que postea a peccato et punitione Achan, dicta est Achor, Israel ex longo itinere recreatus est, et uberrime terræ promissæ fructus prelibare et gustare incepit; indeque intellexit quanta esset totius terræ illius ubertas, eamque certa spe concepit et quasi devoravit; ita pariter eadem vallis Achor, prima eadem ex Babilone redempti occurrit, in qua requiescat, et primitias fructuum terræ cum gaudio prelibet: ac tempore Christi Israelitis ex captivitate diaboli redeuntibus, et ingressis terram Evangelicam prima occurrit eadem vallis, puta Ecclesia Hierosolymitana, omni virtutum genere florens: indeque aperitur janua spei, simili modo totum

orbem subijciendi Christo et Evangelio, ex eoque uberrimos virtutum fructus colligendi. Nam ex ubertate vallis illius, tanquam ex ungula leonem, et ex filo glomum eruerunt, collegerunt et intellexerunt ubertatem terræ reliquæ, quam involute cognoverant et sperabant. Unde Chaldaeus vertit: *Vallis Achor, ad delicias animæ*. Illas enim gustarunt primi christiani, qui cum Apostolis primitias spiritus hauserunt. Idem experitur qui vitam malam in bonam, aut bonam in meliorem et perfectiorem commutat: sentiunt enim miram animæ quietem, suavitatem, consolationem; ac ex illa conjiciunt longe majorem sentire eos qui proveci sunt; et maximam, qui post lucram in cælis conorantur; « ubi erit vita sine morte, sine errore veritas, sine perturbatione felicitas, » ait S. Augustinus, *Enchir.* XXII, ex quo spem concipiunt idem sibi eventurum, si perseverent.

Hic sensus appositus est; sed non plenus, ne adequatus: non enim explicat, nec applicat cur hæc vallis dicatur Achor: in voce enim *Achor* magna est emphasis, uti omnes interpretes docent, Quocirca

Secundo, Vatablus putat hic esse antithesin vallis Achor et Ecclesie, *q. d.* Non erit in ista mutatione, puta in Ecclesie fundatione, tale initium, quale fuit in ingressu terræ sanctæ: illo enim fuit turbatio; hic, nempe initio Ecclesie, læta et prospera erunt omnia.

Tertio, optime S. Hieronymus, quem sequuntur Haymo, Rupertus, Lyranus, Ribera et alii, censent hic alludi ad factum Josue, qui Achan sacrilegum occidit, omniaque que ejus erant, igna consumpsit; indeque politus est urbe Hai totaque Chanaanæ. Significat ergo quod « in prima Israelis victoria, inquit S. Hieronymus, amor in gaudium commutatus sit: ibique aperta est spes, ubi fuerat desperatio, ut punitis his qui peccaverunt in Christo, et commiserunt sacrilegium, salventur ex eis qui blasphemantes Judæos fuerint detestati, et quantum in se est, interfecerunt, » *q. d.* Olim in valle Achor punito Achan conturbatio in quietem, et in spem conversa est desperatio Israelis. Ita et tempore Christi punientur Judæi sacrilegi et Christicidae; tumque salubris spem concipient veri Israelite, qui eorum incredulitatem et scelus fuerint detestati; et quantum in se est, sustulerunt: Josue enim fuit typos Jesu Christi; Achan, Judæorum incredulorum; vallis Achor, Judææ et Jerusalem. Quocirca Beda, et ex eo Haymo: « Sicut, inquit, occiso Achan populi perturbatore, omnis Israel spem concepit hostes suos devincendi, eorumque urbes capiendi; ita destructa Jerusalem per Romanos, Apostolis cæterisque credentibus aperta est spes victorie ad universo mundo reportandæ, » ut scilicet gentes subirentur Christo et Ecclesie.

Moraliter hic significatur *primo*, Ecclesiam ob scelera impiorum, præsertim sacrilegorum, pu-

niri et turbari; ideoque illam impios plectere et expellere debere, tumque fore ei omnia prospera: sic enim punito Achan, Israel habuit maximas victorias contra Chanaanos. Sic ergo ait S. Augustinus, *Quæst. VIII in libr. Josue*: « Disciplina sancitur, ut non se solum quisque curet in populo, sed invicem adhibeant diligentiam, et tanquam unius corporis et unius hominis, alia pro aliis sint membra sollicita. » Sicut enim manu furis peccante et furante, totum ejus corpus plectitur: ita sit et in corpore politico, puta in Ecclesia, ut scilicet Deus eam castiget ob membrorum, id est fidelium paucorum, et subinde unius enormia peccata. Vallis ergo Achor est vallis justitiæ et vindictæ, ac consequenter spei.

Secundo, hic docemur penitentiam aperire ostium spei et salutis: penitentia enim est vallis Achor, qua mens timore Dei percellitur. Nam, ut ait Albertus et Dionysius: « Interfecto Achan, debilitas populivarsa est in fortitudinem, pauperes in abundantiam, tristitia in gaudium, et hæc omnia in valle penitentis seu contritionis promittuntur: in ea enim aperitur ex perceptione presentium honorum spes futurorum. »

Tertio, discimus hic Deum permittere Ecclesiam et fideles tentari, vexari, turbari extreme, et ad restim quasi adigi; tuncque si ipsi in spe, et invocatione Dei persistent, celerem et admirabilem afferre opem: vallis enim Achor est humilitatio et tribulatio, que est janua spei. Ita Christo crucifixo et occiso, turbati sunt Apostoli et Ecclesia, illaque videbatur peritura, sed mox tertio die Christus resurgens, eam in miram lætitiæ et spem erexit. Ita sub Diocletiano summa erat fidelium persecutio: juraverat enim ipse se illos extirpaturum, aut imperium depositurum, quod proinde de facto depositum; et ecce subito Deus affuit, ac per Constantium Ecclesie libertatem et triumphum dedit. Idem passim in particularibus Ecclesiis, congregationibus, Ordinibus et fidelibus quibusque semper fuit, et etiamnum est videre. Qui ergo est in valle Achor, id est in turbatione, tentatione et persecutione, stet in fiducia Dei, scilicet certo vicinam esse consolationem, Deumque mox aperturum ostium spei et salutis. Hoc est *et* paradoxum: « Vallis Achor aperit ostium spei, » nimirum desperatio (res desperata) parit spem, turbatio quietem, tentatio gaudium, tribulatio coronam, lucta triumphum. Sic spee desperatio victis est stimulans et *et* victoria. Hinc ait Abner ad Joab in confictu nimis se suosque urgentem: « An ignoras quod periculosa sit desperatio? » *II Reg. I.* Hinc illud in preliis aureum præceptum: « Hosti fugienti aureum sterno pontem. » Qui enim desperant de vita et salute, extrema tentant, et in rationem acti, ne inulti moriantur, viatores secum in exitum trahunt. Talibus enim « una in audacia est spes salutis, » ait Tacitus, *lib. IV.*

Unde Ovidius, *libro III De Ponto*, eleg. VII:

Proximus huic gradus est bene desperare salutem,
Seque semel vera sciasse perisse fide.

Et Seneca in *Mædea*:

Qui nihil potest sperare, desperet nihil.

Et alius:

Unica spes victis est desperare salutem.

Vere Triverius, *apophtheg.* 30: « Qui in summo, ait, periculo omnem liberationis spem abijcit, Deum cum malo duce comparat, qui militis oblectatur interitu, aut exercitum in præcipitum collocat. »

Quocirca abbas Isidorus apud Sophronium, in *Prælo spiritali*, cap. IX, dicebat: « Demonum opus est ut, cum animata in peccatum degererint, tunc nos in desperationem precipitent, ut perfectos nos perdant; semper enim demones dicunt animæ: Quando morietur et peribit nomen ejus? At penitens e contra clamabit: Non moriar, sed vivam, et narabo opera homini. Ipsi impudentes rursus clamant: Transmigrata in montem sicut passer. Ideo et nos ad illos dicere debemus: Nam et ipse Deus meus et salvator meus, adiutor meus, non enigrabo, »

Idem Isidorus demoni suggerenti ei desperationem, ac dicens: « Quoniam post hæc omnia futurus es in tormenta, » respondabat: « Quamvis ego in tormenta mittar, tamen vos subitus me invenio, » teste Rufino in *Vitis Patr.*, *lib. III*, num. 101, qui similia refert, num. 102 et seq.

Porro causa cur Deus suos permittat ad extrema adigi, est, ut plane diffidant sibi omnique opii create, ac toti fidant Deo, in eumque se totos conficiant; quod dum faciunt, non potest non succurrere. Ipse enim promisit dicens: « Quoniam in me speravit, liberabo eum; protegam eum, quoniam cognovit nomen meum, » *Psalm.* XC, 14. Hoc est quod Propheta ait ad Josaphat regem hostibus circumsessum, *II Paral. XX, 43*: « Nolite timere, nec paveatis hanc multitudinem; non est enim vestra pugna, sed Dei. Non eritis vos qui dimicabitis, sed tantummodo confidenter stete, et videlicet auxilium Domini super vos. » Sic et Moses, Hebræis a Pharaone cinctos ac pavidos animans, ait *Exodi xiv, 13*: « Nolite timere: stete et videte magnalia Domini, que facturus est hodie. Dominus pugnabit pro vobis, et vos tacetis. » Hoc est quod canit *Psalm.*, *Psalm.* XXI, 5: « In te speraverunt patres nostri: speraverunt, et liberasti eos. Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt; in te speraverunt, et non sunt confusi. » Et Ecclesiasticus cap. II, 11: « Respice, fili, nationes hominum, et scitote quia nullus speravit in Domino, et confusus est. » Et Job, *xiii, 15*: « Eliaui occidit me, in ipso sperabo, » *q. d.* Dum spiro spero, et vivens et moriens spero in Deo meo. Et Josue cæsus ab hostibus, cap. VII, 9: « Quid facies, ait, nominis tui magno? » Et *Psalm.*

tes rursum, *Psal.* cxlii, 9: « Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. » Idem securus et exultans in Deo: « Dominus, ait, illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? » *Psal.* xxvi, 1. Vide sequentia. Hoc est quod Græci dicunt: *Θεὸς ἡμῶν σωτὴρ*; et Latini: « Deus ex machina, Deus ex improvise apparens. » Et Euripides in *Oreste*: « Apollo in mediis tumultibus apparens, res turbatissima subite componit. » Sic Priamus apud Homerum, *Iliade* 6:

Nomen adhuc aliquod dextram mi obtendit amicam.

Et adagium vetus:

Adhuc aliquis deus respicit nos.

Alligoreice Leo Castrius (licet ipse id putet esse literale): Vallis Achor, id est passio et turbatio Christi, ac nominatim vallis Cetsemani, ubi orans captus est Christus, turbatique sunt et fugerant Apostoli, facta est credentibus spes et janua vite æternæ: per illam enim redempti et salvati sumus.

ET CANET IBI JUXTA DIES JUVENTUTIS SUE. — Septuaginta et Syrus: *Et humiliabitur ibi*; Symmachus: *Et affligetur ibi*; Theodoton: *Respondet ibi*; Aquila: *Et audit*; Chaldaeus: *Dedit sese ibi verbo meo*; Noster, Vatablus et alii melius vertunt: « Et canet ibi; » licet enim Hebræum *אָנָה* *ana* et humiliari, et affligi, et respondere, et audire et canere significet; et licet Israel in Ægypto a Pharaone afflictus sit: tamen hic non agitur de afflictione, sed de liberatione, et ob eam lætitia et cantu, *q. d.* Sicut olim Synagoga Israelis liberata a Pharaone merso in mari Rubro, cecinit alternis choris Deo carmen eucharisticum dicens: « Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est: equum et ascensorem projecit in mare, » *Ezod.* xv; illa pariter canet, cum ex Ægypto et ex Babylone liberata a Cyro redibit in patriam; ac multo magis cum e captivitate peccati et diaboli liberata a Christo redibit in Ecclesiam, ut tendat in patriam et Jerusalem cœlestem: canet, inquam, quasi alternis choris, his præcipientibus, aliis succedentibus, tanquam exultans de tanto dono, tripudians et triumphans. Ita S. Hieronymus, Vatablus et alii. Simili modo anagogice Beati in cœlo qui mare hujus sæculi feliciter quasi victores transierunt, canunt canticum Mosis et Agni, *Apoc.* xv, 3.

Nota: « Dies juventutis » Synagoga vocat tempus Mosis, quo illa recens nata, evocata a Deo ex Ægypto, et educta per Mosen, lætabunda cecinit, gratiasque egit Deo. *Ezod.* xv; unde explicans subdit: « Et juxta dies ascensionis sue de terra Ægypti » Vox enim et est *דְּיָמֵי מִצְרַיִם*, idemque valet quod id est.

16. ET ERIT IN DIE ILLA, AIT DOMINUS: VOCABIT ME, VIR MEUS, ET NON VOCABIT ME ULTRA, BAALI. — Ita legendum cum Hebræo, Romanis et Septuaginta, non *Baalim*. Nota: *Baali* idem est quod do-

minus meus, habens vel possidens me, maritus meus. Et sic vocabant uxores Hebrææ maritos suos, dicentes: *Baali*, id est domine et maritimi, peto hoc vel illud abs te; unde idem est *Baali*, quod *אִשִּׁי אִשִּׁי*, id est vir meus: quo sensu Arabice verit: *Vocabunt me Baali, et non Baalim*. Verum quia Baal in plurali addita littera *m* puta *Baalim*, significat deos et idola, et quæ Baal, sive Bel, et Belus, deus erat gentium idololatrarum; hinc in odium idololatricæ, et ad ejus extirpationem, nomen hoc aboleat Deus, « nomen Israel aliud loquitur, alterius recordetur et virum nominans idololum cogit, » ait S. Hieronymus, *q. d.* Esto sim vester Baal, id est dominus et maritus: nolo tamen me hoc nomine compelles, ne videar esse Baal, vel Baalim, id est deus Chaldeorum, Tyriorum et aliarum gentium. Simile esset si diceret: Nolo a vobis vocari Jehova, vel Jova (ut Calvinus, Castellon et alii Novantes vertunt vocantque Deum), ne me Jovæ, astimetis, *q. d.* Israelitæ Babylone redeuntes, et multo magis credentes in Christum, adeo Baalim, id est idola, detestabuntur, ut nec nominari ea velint, nec memores eorum futuri sint per Biblia sua. Ita Rupertus, Haymo, Dionysius, Vatablus, Emmanuel et alii. Unde Syrus verit: *Vocabit me, Vir meus, et non, Baal meus.*

Alter R. Salomon, Lyranus, Leo Castrius, Mariana, Isidorus et Arias exponunt, *q. d.* Israelitæ nova compellabit me *Isai*, id est vir meus, quod amoris est nomen: sponsum enim amantissimum significat; non Baali, quod timoris dominantis est nomen: Baal enim significat idolum, sive dominum imperiosum, uxori et alii herili jure dominantem. Sic Augustus Cesar nolit vocari Dominus, eo quod domini ad servos referantur, ut tyranni, non ut reges in subditis, qui eis sint id quod est pastor ovibus. Dominus enim et servus correlativa sunt. Hoc est quod Apostolus, *Rom.* viii, 15: « Non accipitis spiritum servitutis iterum in timore, sed accipite spiritum adoptionis filiorum Dei. » Judæis et Deus fuit Baal, id est Dominus: Christianis *isai*, id est vir et sponsus. Verum priorum sensu exigit id quod sequitur: « Et auferem nomen Baalim de ore ejus, et non recordabitur ultra nomen eorum. » Potest tamen hic secundus sensus ut accessorius et allusivus admitti. Ad vanum enim alludunt hebrææ voces.

Unde voce *isai*, id est vir meus, allusivus potest ad *וְאֵשׁ* *isai*, id est ignis, *q. d.* Deum incensabis nomine *Isai*, id est vir meus, quasi *isai*, est ignis meus, amor meus; Deus enim non ignis constans est, totus amor, totus ardor enim amore nostri. Quocirca Hebræi dicunt virum vocari *isai*, ab *אֵשׁ* *isai*, id est ignis, eo quod calide sit naturæ et igneæ complexionis, ut femina sit aqueæ et phlegmaticæ. Ita in Pentecoste Deus ostendit se esse *isai*, id est ignem totum, quando in specie ignis et linguarum

ignearum descendit in Apostolos, eisque dedit eorum ignem et linguam igneam.

Alii, ut Forsterus, censent virum dici hebræice *isai*, a verbo *אֵשׁ* *isai*, id est est, vel existit; eo quod vir prior sit essentia seu existentia femina; femina enim ex viri costa formata est, indeque dicta est *אִשִּׁי אִשִּׁי*, quasi virago, aut potius vir a viro. Ut est, sicut Latini vir dicitur a virtute, Græcis *ἀνὴρ* ab ἀνδραγωγία, id est fortitudine; ita Hebræis *isai* significat virum, qui ætate, auctoritate, dignitate, virtute, robore, judicio et gloria non tantum feminis, sed et juvenibus, omnibusque plebeis præstat et anteponitur. Vir ergo idem est quod virilis, præstant, illustris. Sicut ergo idem dicitur Adam ab *adama*, quasi terrenus a terra, luteus a luto, et *אֲדָמָה* *adama* esse ab infirmitate, quasi desperata vite, et brevi moriturus: ita ex adverso dicitur *isai* a robore, præstantia, virtute. Quocirca apposite hic jubet Deus se a Synagoga vocari *isai*, utpote qui omnibus rebus præstat et tempore, et dignitate, et potentia, et providentia. Ipsi enim nomen est Jehova, sive: « Ego sum qui sum. » Et: « Qui erat, et qui est, et qui venturus est, » *Apoc.* i, 4. Et sic apposite opponitur Baalim, id est idolis, quæ non habent esse verum, sed fictum; suntque dii non veri, sed mendaces: « Idolum » enim « nihil est in mundo, » ait Apostolus *I Cor.* viii, 4. Vide ibi dicta.

ET PERCUTIAM CUM EIS FOEDUS IN DIE ILLA, CUM BESTIA AGRI. — Pro cum eis Hebræus et Septuaginta habent eis. Unde S. Hieronymus in *Comment.* legit: *Percutiam factus inter eos et bestias*. Loquitur de Synagoga sive Israele nunc in singulari, nunc in plurali: quia in populo sunt multi. Theodoretus et Theophylactus putant hæc præstita Israelitis Babylone redeuntibus. Hi enim Deo auctore fedus et pacem habuerunt cum bestiis, id est cum barbaris, puta cum Persis, Græcis et Romanis: item proprie cum bestiis, inquit Theophylactus, quia Deus effecit ut feræ et bestie fruges eorum non consumerent aut læderent. Verum hæc levia et exilia fuerunt: quare plenius et perfectius hæc eis præstita sunt per Christum.

Ubi nota: Symbolice hic *bestia* significant homines barbaros et truces: *vulværes* significant timidos et ambitiosos: *reptilia* denotant vafros et ventri deditos, *q. d.* Hi omnes per Christum et Apostolos contrariis virtutibus exculti et mansueti, pacem inibunt et colent tam cum Deo, quam inter se. Hoc est quod prædixit Isaias cap. xi, 6: « Habitabit lupus cum agno, et pardus cum hædo accubabit, » etc. Hinc et S. Petrus, *Act.* x, 13, mittendus ad Cornelium aliosque gentes, vidit linteum plenum quadrupedibus, serpentibus et volatilibus, auditque: « Occide, et manduca: » ex quo intellexit gentibus esse prædicandum Evangelium, easque convertendas ad Christum. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Haymo, Albertus, Hugo, Vatablus, Ribera et alii. Vide dicta *Isaiæ* xxiv.

Insuper Apostoli aliique nonnulli illustres Sancti, ut S. Antonius, Franciscus, vere et proprie acceperunt a Christo potestatem in serpentes, scorpiones, pisces, aves et bestias terræ, *Luce* x, 9. Ita Rupertus, Isidorus et Arias. Verum hoc paucorum fuit privilegium: prius vero omnibus fidelibus est commune. Prior ergo sensus est genuinus et plenus.

19. ET SPONSABO TE MIHI IN SEMPTERNUM. — *q. d.* Israellem olim ob adulteria, id est idololatram, repudiavi, et Assyriis in prædam dedi; at jam Babylone reduces, et longe magis tempore Christi veros Israelitas, eos scilicet qui ex Israele et ex gentibus ab infidelitate et impietate convertentur, credentque in Christum, adseciscam mihi in sponsam, puta in Ecclesiam, quam nunquam repudiabo, sed mihi copulabo in æternum; id est ut sponsalia hæc et connubium confirmationem sanciantque in æternum, dotem et excellentem et multiplicem dabo, qua exornata non possit non mihi jugiter placere, ut cum cogar semper amare et ut conjugem relinere. Dotes hæc sunt justitia, iudicium, misericordia et fides. Recte Theodoretus, Rupertus, Lyranus, Arias et alii passim ex *isai* in *sempternum* inferunt hæc agi de Ecclesia Christi; nam Synagoga est repudiata, et esse desiit. Sensus ergo est, *q. d.* Synagoram mihi desponsabo usque ad Christum, tuncque per Christum veram eam in Ecclesiam, quæ erit mihi sponsa æterna. Hinc patet Ecclesiam nunquam in fide defecisse, nec posse deficere.

ET SPONSABO TE MIHI IN JUSTITIA ET JUDICIO. — Primo Sanchez explicat, *q. d.* Regam te, et in officio (hoc enim est justitia et iudicium) continebo, ac vivendi leges præscribam, quasi maritus uxori, quomodo filia in officio continetur a patre, a quo leges accipit, quas sequatur, utpote qui illius pudori et honori consultit, deque rebus omnibus necessariis providet. Cui per patrium nomen ac potestatem licet admonere libere, atque etiam severe, si non consumerent aut læderent. Verum hæc levia et exilia fuerunt: quare plenius et perfectius hæc eis præstita sunt per Christum. Ubi nota: Symbolice hic *bestia* significant homines barbaros et truces: *vulværes* significant timidos et ambitiosos: *reptilia* denotant vafros et ventri deditos, *q. d.* Hi omnes per Christum et Apostolos contrariis virtutibus exculti et mansueti, pacem inibunt et colent tam cum Deo, quam inter se. Hoc est quod prædixit Isaias cap. xi, 6: « Habitabit lupus cum agno, et pardus cum hædo accubabit, » etc. Hinc et S. Petrus, *Act.* x, 13, mittendus ad Cornelium aliosque gentes, vidit linteum plenum quadrupedibus, serpentibus et volatilibus, auditque: « Occide, et manduca: » ex quo intellexit gentibus esse prædicandum Evangelium, easque convertendas ad Christum. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Haymo, Albertus, Hugo, Vatablus, Ribera et alii. Vide dicta *Isaiæ* xxiv.

cant duas partes, sive duo officia justis iudicis et iudicii. Iudex enim per justitiam justos defendit, eisque dat et conservat, id quod est ipsorum; per iudicium vero iudicat et condemnat impios, qui justos iniuste vexant et persequuntur, *g. d.* Ego te, o Ecclesia, o sponsa, te itaque semper tuehor, ego hostes et persecutores tuos puniam et disperdam.

ET IN MISERICORDIA ET IN MISERATIONIBUS. — Est hendyads, *g. d.* In misericordia summe miserationis, in misericordia maxima, utpote profecta ex intimis visceribus, et ex viscerali commiseratione; hanc enim significat hebreum רַחֲמִים *rachamin*. Est hæc secunda artha et dos sponsæ, qua Deus eam in æternum sibi despondet; nimirum intima miseratione et summa misericordia illi a Deo exhibita, et iugiter exhibenda. Hoc est quod ait Paulus *TY. III. 5*: « Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum. » Hæc sunt viscera misericordiae Dei, quæ in nos effudit per Christum, *Lnc. 1, 78.*

20. ET SPONSAO TE MIHI IN FIDE. — Tertia dos sponsæ est fides; unde tertio repetit *sponsabo*, ut certam, plenam, perfectam, et itæ æternum duraturam desponsationem sanciat et significet. Quocirca Chaldaeus vertit: *Consolidabo et stabiliam sedem meam in te*. Sicut enim in matrimonio est mutua corporum traditio, ita hic sponsa se tradit Deo, ac vicissim Deus se tradit sponsæ, ut in ea thronum sibi æternum constituat, in quo quasi rex et iudex habitat et sedeat, ac iudicium exercent justos tuendo, impios puniendo. Unde thronus hic Dei quatuor virtutibus quasi columnis fulcitur: nimirum justitia, iudicio, misericordia et fide. Sic *Psalm. LXXXVIII, 13*: « Justitia et iudicium preparatio (id est fulcimentum): hoc enim significat hebreum מְנוּחָה *menucha* sedis tue. » Et *Proverb. XX, 28*: « Misericordia et veritas custodiunt regem, et roboratur clementia thronus ejus. » Porro fides hæc in Deo est fidelitas et constantia in promissis, quæ in Scriptura vocatur *veritas*. Per hanc enim Deus sponsæ associatur nuptias hæc cum illa fore perpetuas, nec ullo repudii dividendas. Ita a Castro. In sponsa vero accipi potest, tum eadem fidelitas, qua sponsa se fidelem promittit et præstet suo sponso, ut nil præter eum amet; tum fides christiana, quæ est initium justitiæ et gratiæ, per quam despondetur Deo. Hæc enim Christi fides initio Ecclesie maxime inculcanda fuit, ut homines crederent in Deum incarnatum et crucifixum, itaque fierent fideles, et sponsæ Dei ac Christi. Vide de desponsatione animæ cum Deo que dixi *II Cor. 1, 2*, ad illa verba: « Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo. » Intuere hic amorem et zelum sponsi Dei in sponsam Synagogam. Merito S. Bernardus, *serm. 5 De Dedicat. Eccles. cians*

hæc Osee verba, subdit: « Si non fecit ille quod sponsus, si non tanquam sponsus amavit, si non zelatus est tanquam sponsus, noli acquiescere sponsam te arbitrari. »

Porro Philo Carpathiorum Episcopus ordinatus a S. Epiphano, tempore Arcadii et Honorii Imperatoris scribens in *Cantica Cant. tom. I Biblioth. SS. Patrum*, explicans illud *Cant. III, 11*: « Egre dimini, et videte, filie Sion, regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua in die desponsationis illius, » docet Christum ter, sive tribus diebus, sibi despondisse Ecclesiam. *Primo*, dum incarnatus est: tunc enim sibi carnem nostram, et per eam hominum Ecclesiam coetumque hypostaticè copulavit. *Secundo*, in passione: tunc enim suo sanguine Ecclesiam lavit, sibi que in sponsam emit. *Tertio*, in Pentecoste: tunc enim desponsationis artham Ecclesie dedit, nimirum Spiritum Sanctum.

Denique hæc Osee sententia, quasi formula sponsalorum, Christus Dominus S. Catharinam Senensem in sponsam assumpsit, eamque sibi visibiliter despondit. Rem miram narrat Auctor gravis Vitæ ejusdem P. Raymundus, qui generalis fuit Ordinis S. Dominici magister, S. Theologie doctor, et S. Catharinæ confessorius. « Ut posset, inquit, sponso celesti, immutabili quodam modo et inviolabili fidelitate semper manere subiecta, valde aspirabat ad perfectum fidei gradum, dicens cum Apostolis: Domine, adauge mihi fidem, eamque adeo in me perfice, ut nulla possit vi adversantium concuti vel prostrari. Cumque sæpe illi id oranti, sæpe etiam responderet Dominus: Desponsabo te mihi in fide: tandem in Bacchanalibus, aliis ventris festa celebrantibus, ipsa se inclusit in suam cellulam, non respiciens in vanitates et insanias falsas, sed ardentissime petens a Domino eam, quam diximus, fidei perfectionem. Et quia verissime dixit Propheta: Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui: Christus ei apparuit cum sanctissima matre sua et aliquot Sanctis, et eam mirabili modo sibi despondit, hortatusque est eam, ut deinceps ageat viriliter et incunctanter ea, quæ ex divina providentia ipsi faciendum obierunt. Post eam autem desponsationem cepit Dominus eam sensim trahere ad hominum convicium et consuetudinem. Volabat enim ejus opera uti ad multorum hominum promovendam salutem. » Ex hæc desponsatione secuta est mira virginis cum Christo familiaritas et unio. Nam etiamsi familiæ et agris serviret, « nihil ab æterni sponsi castis amplexibus recedebat. Versa enim prope modum ei in naturam videbatur incredibilis quædam habitas, et promptitudo mentem suam cum Christo conjungendi, etiam quovis loco et tempore, ne ab hæc felicissima conjunctione ullo actu externo impediatur, semper et ubique tendens ad caelestia. Unde fiebat, ut prope innumeris vicibus extra se raperetur. »

Porro causam desponsationis et quasi meritum, hanc dedit Christi: « Quia tu, inquit, sprevisi vanitates mundi, amplexa es crucem et penitentiam, quæris suumque et æternum bonum, atque hisce diebus Bacchanalium, quibus mundani vacant gula et luxuriæ, tu studes mortificationi et orationi idcirco ego te mihi desponsabo. » Modus ritusque fuit hic: « B. Virgo accipiens regem dexteram Catharinæ, extendendo ejus digitum annularem petebat a Filio, ut illum sibi desponderet. Matrî annuit Christus, ac accipiens Catharinæ dexteram, digito ejus annulum sponsalium (qui etiamnum Romæ servatur in monasterio Virginum Dominicanarum in Magnanapoli, ubi eum clare intuitus sum) inseruit dicens: Ecce ego qui sum creator et salvator tuus, te mihi despondeo in fide, quæ perdurabit in te ex hæc hora semper immutabilis, donec nuptiis æternis tibi in celo conjungar, ubi videbis me facie ad faciem, meque perfrueris. Superest ergo, ut viriliter decertes et in robore fidei, quam tuo cordi infixi, superes omnes illecebras et angustias mundi, omnes stimulos carnis, et omnem tentationem inimici. » Ita Raymundus in *Vita S. Catharinæ Suenensis*, quam in italicum idioma transtulit Ambrusius Catharinus, lib. 1, cap. XXXI.

21. EXAUDIAM COELOS. — Nimirum mandando id quod mando per Ezechielem, cap. XXXVIII, 8: « Vos montes Israel, ramos vestros germinetis, et fructum vestrum afferatis populo meo Israel. »

Nota *primo*, ad emphasis et elegantiam hic in oculis, etc. proponi prosopopeiam per gradationem, *g. d.* Cœli appetitu naturali, quo terræ, hominum, totiusque universi, cujus ipsi pars sunt, bonum et commoda desiderant, videntur a me Deo poscere nubes et pluviam; ego illam eis annuam, statimque dabo; et sic consequenter cœli respondebant votis terræ sitientis, et pluviam fecundam desiderantis, eam distillando; et terra satisfecit votis tritici multipliciter crescere cupientis, et triticum explebit vota Jezrahel, id est seminis et populi Dei, qui hæc fruges exoptat. Hæc gradatio significat tum miram fertilitatem bonorum, etiam temporalium, quam populo suo pollicetur Deus; tum subordinationem congruam, et ordinatam causarum secundarum seriæ a Deo institutam, qua infimæ a mediis, mediæ a summis, summe a Deo pendet et reguntur, quam gentiles fatum, fideles harmoniam mundi appellarunt, de qua *Job cap. xxxviii, 37*: « Concertum cœli quæ dormire faciet? » Sic hæc Israelis, id est populi Dei, vita pendet et sustentatur a tritico, hoc a terra, hæc a cœlo, hoc a Deo; unde pro *exaudiam* hebraice est אָנָה *ana*, quod, ut dixi, inter alia significat respondere, et canere æternis. Unde hic veritas, *respondebo cœlis*, quod, ut dixi, inter alia significat respondere, et canere æternis. Unde hic veritas, *respondebo cœlis*, vel *illis præcipientibus succinam*, et accinam; cœli enim postulando cament Deo: Domine, da nobis pluviam at terra producat triticum, vinum et oleum, quo alatur Jezrahel, id est populus tuus,

cui nos et omnia creata servire decrevisti. Respondet hic et accinam Deus: Equum mihi que gratum postulasti; idipsum præstabo: amo enim Jezrahel, id est Israel, quasi sponsam charissimam (1).

Unde moraliter hic advertebat Pineda in *Joh XXXVII, 11, num. 3*, quod universitas creaturarum cum suo Creatore conspirans in commoda hominum, præsertim fidelium et sanctorum, videatur mirabilem concentum efficere, et, ut Sapiens ait cap. xix, 17: « Sicut in organo suum sonum custodire, » *g. d.* Sicut cum in musico instrumento sonus unius chordæ ex variatione modulationis et toni, aliam et aliam efficit harmoniam in gratiam audientium; ita, Deo ludente in elementis Ægypti, elementum suam naturam et ordinem retinens, junctum alteri, in ejus conditionem et usum transisse visum est, ad punitionem Ægyptiorum, in gratiam Hebræorum. Nam jumentum Hebræorum terrestria transemita mare Rubrum a Deo divinum, videbantur piscium naturam induisse, et natantia, puta rana, in terra degentia Ægypti alligebant, ac si fuissent terrestria. Simili schemate ait Euripides, apud Aristotelem, lib. VIII *Ethic. cap. 1*:

Cum est sicca tellus, ipsa certe tunc inhumam amat,
Cum target æther inhumæ, cum cœlum tunet,
Affectat, ut telluris in sinus cadat.

Tollit hic Deus prius maledictum, quod Israeli adulteranti cum idolis intentavit, vers. 9: « Summa frumentum meum in tempore meo. » De Jezrahel dixi cap. 1, 4. Chaldaeus censet Jezrahel hic significare populum Dei antea dispersum, nunc a Deo in Ecclesia collectum et benedictum.

Nota *secundo*, hic esse continuum allegoriam. Alludit enim ad Israellem ex Assyria et Babylone redeuntem in Judæam, cui Deus dedit pluviam, triticum, oleum et vinum, ut notant S. Hieronymus, Theodorctus, Theophylactus, Albertus et Hugo: sed sub his allegoricè significat Deum tempore Christi pro votis fidelium eis abundantiam gratiæ, sacramentorum, concionum, omniumque donorum spiritualium daturum. Ita S. Hieronymus et Rupertus. Uterque sensus est litteralis; sed prior est quasi typus et umbra posterioris; unde ad illum tantum alludit, eumque obiter perstringit; intendit vero per eum significare posteriorem, in eoque hæret, seseque explet, ut fieri solet in allegoria. Deus enim et populus Dei, puta veri christiani, parvi estimant omnia bona temporalia et caduca. Hi enim didicerunt Christo calcare terrena, et amare caelestia, eisque toto affectu inhiare, ut vivant æternitati. Hinc symbolice ex Theophylacto Leo Castrus: Vinum,

(1) « Et hæc exaudiam Jezrahel. » Respondent votis, qui olim malo nomine: *disperget Deus* (1, 4) vocati, nunc eodem nomine, sed fausto sensu: *Seminabit Deus, vel plantabit Deus* (et, vers. seq.) appellatur.

(Rossmuller.)

ait, et trumentum, id est Eucharistia, aliaque sacramenta exaudient Jezrahel, id est semen vel brachium Dei, puta Christum, qui conceptus est de Spiritu Sancto, quique est virtus et brachium Patris, ut scilicet ipsa sacramenta faciant opus suum, quod est fideles Christi purgare, sanctificare, pascere, roborare: Christus enim est qui per ea hæc operatur in fidelibus. Rursus Deus Pater Christi causa e celo depluit in Ecclesiam ubertatem bonorum spiritalium. Idem Castrius ex S. Augustino: Exaudiam, inquit, ocelos, id est cœles, puta angelos et sanctos, qui pro Jezrahel, id est fidelibus militantibus, Deum precantur; et cœli, id est sancti, exaudient terram, id est Ecclesiam, ut a Deo pluvias cœlestium bonorum Jezraheli, id est fidelibus, impetrent. Ante Christum enim ejusque sanctos, jussum erat cœlis ne pluerent: Mandabo, inquit Deus, nubibus cœli ne pluant super terram. Ita ipse ad litteram, ego symbolice. Hinc et analogice Cyrillus: « Exaudiam cœlum, ait, id est munus meorum largum dispensatorem faciam cœlum, sive cœlicolas, ut et ipsi misericordiam consecutus exhortari possint. Et tunc plane terra exaudiet frumentum, vinum et oleum, id est fructum ferent, qui sunt in terra, spem vite, lætitiæ, hilaritatis. Et typus quidem vite frumentum est, vinum autem lætitiæ, oleum hilaritatis et bonæ habitudinis. »

23. ET SEMINABO EAM MIHI IN TERRA. — « Seminabo, » id est instar seminis spargam ipsam, ait Vatablus, g. d. Ego Ecclesiam, ejusque apostolos et principes spargam per totam terram, ut illi per semen doctrinæ et martyrii sui multam fideliem et sanctorum segetem producant. Ita Haymo et Rupertus.

Nola: Vox « cam » grammaticè non refert « Jezrahel, » utpote masculinum; sed « matrem ejus, » puta Synagogam: de ea enim egit hoc capite. Alludit et obiter perstringit, ut jam dixi, Israëlitas e Babylone redeunt in Judæam, ubi, instar seminis jacti in terram, ubertim creverunt et propagati sunt. Ita Chaldaeus, Theodoretus, et Theophylactus et alii. Simile est Jerem. cap. xxxi,

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jubetur Osee adulteram domum suam abducere, cum eaque pacisci ut ibi multo tempore cœles seident, nec fornicetur, nec ad virum suum redeat, ac per hoc representat Israel multo tempore fore sine Deo, sine idolis, sine lege, sine rege, sine theraphim; sed in novissimo dierum reversurum ad Dominum (2).

1. Et dixit Dominus ad me: Adhuc vade, et dilige mulierem dilectam amico et adulteram,

(2) An de captivitate et de tempore reditus ex ea, quo multi Israëlitarum, qui ab Assyris captivi abducti fue-

vers. 27. Vide ibi dicta. Nota: Te seminabo significat actionem et mortificationem seminis, puta Apostolorum et posterorum. Nam, ut ait Christus, Joan. cap. xii, 44: « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum afferit. » Non minuitur, ait S. Leo serm. 1 De SS. Petro et Paulo, Ecclesia persecutionibus, sed augetur, et semper Dominicus ager segete ditiore vestitur, dum grana quæ singula cadunt, et multiplicata nascuntur. » Idem fit in qualibet anima fidei et sancta.

ET MISEREBOR EJUS QUÆ FUIT ABSQUE MISERICORDIA. — Hæc explicata sunt cap. 1, 6. Tantum nota: Pro miserabor, etc., Vaticana Biblia legunt *diligam non dilectam*. Hebræum enim לָּוִיָּהּ *racham*, significat intimum affectum tam dilectionis, quam miserationis et misericordie. Unde S. Paulus, citans hunc locum Rom. cap. ix, 25, utrumque ponit. Ait enim: « Sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam; et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. » Quod enim Paulus dicit: « Vocabo non plebem meam, plebem meam; » Osee dicit: « Dicam non populo meo: Populus meus es tu. » Præponit enim ea Paulus, quæ Osee postponit. Porro quod addit Paulus: « Et erit in loco ubi dictum est eis, Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei viventis, » non ex hoc cap., sed ex cap. i, 10, desumpsit. Ibi enim dixit Osee: « Et erit in loco ubi dicitur eis: Non populus meus vos; dicitur eis: Filii Dei viventis (1). »

(1) Quæri hic potest, inquit Ackermann, utrum (ad Rom. ix, 25, 26) continetur propheta, respiciens novum Testamentum, et statum Judæorum tempore Christi? — Respondet, nullam videri necessitatem eam statuendi. Nam non apparet, Apostolum his textibus probare velle indurationem Judæorum, et eorum reprobandum; verum pro scopo habuisse videtur, ostendere quod hæc pars populi Judæici rejectio promissionibus divinis, Abrahamo factis, non repugnet; cum his non obstantibus, jam sepius pars magna populi perierit. Notandum tamen in hoc laudatissimum interpretem a communi interpretatione discedere.

rant, cum Judæis in patriam reversi sunt; an vero id moderno exilio Judæorum, et de conversione eorum ad

gentem dicit Dominus filios Israel, et ipsi respiciunt ad deos alienos, et diligunt vinacea varurum. 2. Et fodi eam mihi quindecim argenteis, et coro hordei, et dimidio coro hordei. 3. Et dixi ad eam: Dies multos expectabis me; non fornicaberis, et non eris viro; sed et ego expectabo te: 4. quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine ephod, et sine theraphim. 5. Et post hæc revertentur filii Israel, et querent Dominum Deum suum, et David regem suum: et pavebunt ad Dominum, et ad bonum ejus in novissimo dierum.

1. ADHUC VADE, — jubetur hic Osee amare et pretio conducere, inque domum suam inducere adulteram: quia prior fornicaria Gomer non plene representabat Israël adulteriam, id est idolatrias cum diis gentium quasi adulteris commissas, spreto vero amico, puta Deo.

Quæres, contra quos hoc signum assumitur sive quosnam representat hæc adultera? Duodecim tribus representare censet S. Hieronymus et Lyranus. Duas tantum, puta Juda et Benjamin, significare censet alii, ut, sicut Ezechiel, cap. xxiii, per duas sorores meretricantes notavit omnes Hebræos idololatrias, puta per Oolla decem tribus, per Ooliba duas; ita hic Osee per Gomer fornicariam, cap. i, significet decem tribus, per adulteram vero hoc capite significet duas, quæ decem in idolorum cultu secute et imitate sunt. Ita Hyymo, Rupertus, Albertus, Hugo, Vatablus, Ribera et Sanchez.

Verum melius Chaldaeus, Theodoretus, Theophylactus et a Castro censent hic eosdem notari,

Christum in fine seculorum, quam Paulus, ad Rom. xi, 24, 25, prædicit, hæc dicta sint intelligenda, variant interpretes. Ast plurimi ultimam amplectuntur sententiam, inter quos est Sanctius, qui tamen priorem sententiam nullo modo condemnat, quia in toto capite nihil videt, quod tempori captivitatis et reditus ex ea convenire non possit. Cilmetus hoc nostrum vaticinium de diutina Israeliticam captivitate exponit. Ad vers. 1 hæc habet: « Mulier hæc est alia ab ea quam antea duxerat in uxorem. Prima illa designat Israëlitarum nationem, ac Dei cum illa divortium. Eam derelinquebat hostibus suis, ac permittebat ut in captivitatem abduceretur. Hæc autem designat sponse hujus repudiatæ, ac jam penitentis, nondum tamen cum priori viro in gratiam reversæ, ac nec inter flagitia versantis conditionem, vers. 1-4, David, de quo vers. 5 est sermo, ipsi est Zorobabel, typus Christi. » Hæc illi. Nobis, inquit Ackermann, argumento hujus captivæ, et argumentis pro utraque allata sententia perpensis, hæc statuendum videtur. Hoc capite subjungitur symbolum secundæ uxoris, quam æque adulteram sibi desponsat, et tamen licet, ut longiori tempore honestam et pudicam esse, utpote vitam vivat, nec alterius fiat sponsa aut uxor, usque ipse cum per nuptias domum deducat, ut illa admittatur futura Israëlitarum diuturna conditio, nempe captivitas, in qua etsi deos alios non colent, tamen Deum non experientur maritum faventem, donec futuro aliquando tempore sequatur reditus, ipsique Dei gratiam querant et consequantur. Huic reditui jungit Noster, ut ait propheta, promissionem Messie (cf. Jerem. xxx, 9; Ezech. xxxiv, 23; xxxvii, 24), quin tempus adventus designat, aut illum ejus characterem præter originem ex propheta Davidis tangat. Quam sententiam nostram facere non dubitamus.

qui cap. i notati sunt: puta Israël, sive decem tribus. Hisce enim comminatur ob idololatriam plenum excidium et desolationem, ut sint sine rege, sine lege, Deo, republica, etc., quod ita evenisse post Samarie excidium anno 6 Ezechie regis peractum cernimus: cum ex adverso duas tribus Babylone redeuntis habuerint duces, legem, et rempublicam, usque ad excidium per Titum, quod non ob idololatriam, sed ob occisum Christum perpesse sunt, et etiamnum perpetuantur.

DILIGE MULIEREM DILECTAM AMICO. — Ita et Chaldaeus, S. Hieronymus, et alii passim: legunt enim in hebræo, לָּוִיָּהּ *rea*, id est amico. Verum Septuaginta aliis punctis legentes לָּוִיָּהּ *ra*, id est malum, vertunt: *Dilige mulierem diligentem mala*, scilicet adulteria: et ita legunt Theodoretus et Theophylactus utpote Græci, qui proinde Græcam versionem Septuaginta sequuntur, sed eodem redit sensus.

Quæres, quamnam hæc? an Gomer quam duxit Osee, cap. i, an quæ alia? Primo, Rufinus, Ribera et alii qui censent fuisse vomer: quæ inquit, post conjugium cum Osee, tresque proles ex eo susceptas, adulteris se miscuerat: unde Osee ejus repudium cogitabat. Sed Deus eam recipi, diligi et retineri, renovato et redintegrato per novum contractum cum ea matrimonio, jubet; ut hoc facto representet Synagogam Deo desponsam, licet adulteram, diligi a Deo, eamque ipsum post adulteriam idololatriæ amare, et retinere sibi sponsam. Ratio est, quia Osee non potuit aliam adulteram, quæ alterius esset uxor, in uxorem ducere: fuisset enim hoc novum adulterium: debuisset ergo illa ad priorem verumque maritum remitti (ejus enim erat uxor), non ab Osee duci.

Secundo, Chaldaeus, S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, itugo, Isidorus, Paulus a Palatio, a Castro, Emmanuel et alii censent hanc mulierem non fuisse Gomer, sed aliam (ul verba textus innuunt, præsertim *ad huc et fodi*, id est emi: ergo hactenus non erat empta nec comparata) quæ a viro suo discedens adultera effecta sit, quam Osee jubetur a scelere avocare, et emere non in uxorem, sed in ancillam, ac domi retinere castam, ut nec cum viro, nec cum adultero copuletur; donec post multum tempus ad virum suum revocetur, et in ejus gratiam thorumque redeat. Audi S. Hieronymum: « Propheta diligit adulteram, et tamen non ei matrimonio copula-